

De Frankische invloed op eigendom en bewoning in Drenthe.

Norg en omgeving.

Inleiding.

Het is geen nieuws meer dat het gebied waarop nu het dorp Norg ligt met zijn omgeving, al eeuwen lang een bewoond gebied is. Archeologisch onderzoek en vondsten hebben dit aangetoond evenals de aanwezigheid van restanten van hunebedden, de ligging van grafheuvels en de nog herkenbare sporen van akkertjes die in gebruik waren bij landbouwers. We weten dus in grote lijnen waar de bewoners gewerkt hebben en waar zij hun doden begroeven. Maar waar zij precies gewoond hebben is (nog) niet ontdekt. Vermoedelijk wel in de nabijheid van de hunebedden, grafheuvels en raatakkers. Een restant van een hunebed vinden we tussen Westervelde en Norg. Ten oosten van dit hunebed, in het Norgerholt, liggen nog enkele grafheuvels. Bij Zuidvelde ligt nog een perceel met meer dan 40 herkenbare grafheuvels. Sporen van raatakkers zijn te vinden in het noordelijk deel van het Norgerholt en bij Westervelde, voornamelijk in niet voor de landbouw ontgonnen percelen.

Hoe groot de gemeenschap was die zich hier permanent heeft gevestigd en of zij gegroepeerd bij elkaar woonden of verspreid over het gebied, daarvan zijn slechts enkele gegevens bekend. Voornamelijk uit de eeuwen voor het tijdperk dat de Franken de macht in Europa overnamen van de Romeinen. Met de komst van die Franken, die de schrijfkunst machtig waren, werden belangrijke besluiten en gebeurtenissen op perkament vastgelegd. Ook van wat zich in Drenthe heeft afgespeeld. Helaas is veel verloren gegaan, maar uit wat wel bewaard is gebleven kan met enig plakwerk en vergelijking van situaties in andere delen en dorpen in Drenthe wel iets gezegd worden waar in Norg en omgeving mensen woonden en welke invloed de Franken op die bewoning hebben gehad. Daarvoor is het nodig om wat meer te weten van de achtergronden waarom bepaalde gebeurtenissen hebben plaatsgevonden en wat dit betekende voor de bewoonbaarheid van dit gebied.

Drenthe na 800.

Nadat de Drenten in 804 waren onderworpen en formeel waren ingelijfd bij het Frankische Rijk vestigden zich op strategische punten Frankische dienstmannen om het Frankische gezag gestalte te geven. Daarbij ook ridders met krijgsvolk om het gezag te handhaven en om priesters te beschermen die hier de Drenten probeerden te bekeren tot het Christendom. Bekend is dat de Franken in Drenthe een bevolking aantreffen in nederzettingen van verschillende omvang. Hun taal was een Saksisch dialect en zij hadden geen enkel belang bij inlijving bij het Frankische Rijk en helemaal niet bij het aannemen van het Christendom als nieuw geloof. Na de formele onderwerping bleven de Drenten de Franken dan op alle mogelijke manieren dwarsbomen. Dat kunnen we vinden in enkele verslagen van het verloop van de jaarlijkse Rijksdagen van de Frankische heersers in het bestuurscentrum, voornamelijk Aken, die bewaard zijn gebleven. Voorbeelden zijn de verslagen van 807, 810, 837 en 939. In 939 blijkt dat de Drenten zich nog steeds niets aantrokken van afgekondigde besluiten van de Frankische machthebbers. Vooral de regel dat alle gronden die niet in gebruik waren bij de boeren als bouw en weiland, maar woest lagen, zoals bossen, heidevelden en wateren en die door Karel de Grote waren aangemerkt als eigendom van de machthebber, dus domeingrond, werd door de Drenten massaal genegeerd. Het was vanouds hun jachtgrond en noodzakelijk om te voorzien in de vlees- eier- en visbehoefte. Maar de Frankische bezetters moesten ook eten en daarom werden bij alle strategische punten die door de Franken in bezit waren genomen, landgoederen aangelegd, waarop dienstmannen, boeren en ambachtslieden konden worden gehuisvest, voedsel kon worden verbouwd en van waaruit men op jacht kon gaan en een gebied kon besturen. Een leefgemeenschap op zich, los van de Saksische nederzettingen. Vooral bij het op jacht gaan kwam men regelmatig in conflict met de Saksische Drentse boeren die voor hun vlees- eier- en visbehoefte van hetzelfde gebied afhankelijk waren en zich beriepen op oude rechten.

Dat zal uiteindelijk geleid hebben tot een belastingmaatregel die de Drenten werd opgelegd. Elk Drents erf moest één mudde graan afdragen aan het gezag. Dat wil zeggen, elk Saksisch Drents erf, dus niet de erven die inmiddels waren ontstaan door of in opdracht van de Frankische bezetters van Drenthe.

Er bestaan lijsten van nederzettingen in Drenthe die een belasting per erf moesten betalen. Ze zijn weliswaar op schrift gesteld tussen ca. 1300 en ca. 1550, maar wel op basis van verzamelde gegevens uit vroegere tijden. Hieruit kunnen wel conclusies worden getrokken omtrent het aantal erven en dus de grootte van nederzettingen.

De eerste lijst stamt uit een rentmeestersrekening van omstreeks 1545, waarin battingspenningen en schuldmudden worden vermeld. In deze lijst komen geen nederzettingen voor die duidelijk hun ontstaan hebben te danken aan de Frankische bezetters van Drenthe. In het Drentse Lantrecht van 1412 worden de schuldmudden ook genoemd en samen met een goorsprake uit 1564 is het duidelijk dat een schuldmudde weliswaar een belasting per erf is, maar dat de schuldmudde onverbrekkelijk verbonden is aan het waardeel. Het aantal schuldmudden per nederzetting geeft dus het aantal waardelen, dus oorspronkelijke Saksische erven, weer van in ieder geval de situatie in 1412.

In de "Geschiedenis van Drenthe" pag. 164 t/m 170 betoogt D P Blok dat de schuldmudde nauw verbonden moet zijn met de inhoud van een oorkonde uit 944 waarin de bisschop van Utrecht het jachtrecht in Drenthe verkrijgt van de Duitse keizer. (de keizer bevestigt eigenlijk dat de bisschop van Utrecht het alleenrecht heeft op de jacht in de grote wouden binnen zijn rechtsgebied)

Met andere woorden: het aantal vermelde schuldmudden is gelijk aan het aantal waardelen per Saksische nederzetting in 944. Deze constatering van Blok wordt niet door alle historici gedeeld, maar met de inhoud van een tweede lijst erbij wordt het alleszins aannemelijk.

De tweede lijst stamt vermoedelijk uit het midden van de 15^e eeuw en is pas begin 70er jaren van de vorige eeuw opgedoken in het Gemeentearchief van Zwolle. Het is een kopie van een eerder opgemaakte lijst en er ontbreken naar alle waarschijnlijkheid de eerste en de laatste bladzijden, dus de omslag. Redmer Alma heeft hieraan een artikel gewijd in het Drents Genealogisch Jaarboek 1997. De lijst geeft per dingspel en per buurtschap per erf aan wat elk erf aan belasting moet betalen. Een belasting van 2 schild komt overeen met een vol erf.

Wanneer we de gegevens uit deze lijst vertalen tot volle erven en deze naast de overeenkomstige nederzettingen uit de schuldmuddenlijst leggen dan zien we een grote gelijkenis met de schuldmuddenlijst, maar ook dat bepaalde nederzettingen uit de tweede lijst aanmerkelijk meer erven hebben dan in de eerste lijst.

Dat zijn dan de nederzettingen waar voornamelijk de Frankische invloed erg groot is geweest, zoals Bunne met Winde, Gees met Zwinderen, Noord- en Zuidbarge, Noordsleen, Oosterhesselen, Roden, Rolde en Westenesch. Norg, Zeyen en Tynaarlo hebben rond 1450 beduidend minder erven dan in de eerste lijst. In de tweede lijst worden ook de nederzettingen vermeld welke duidelijk ontstaan zijn als gevolg van de aanleg van een Frankisch landgoed of leengoed, zoals Emmen, Anloo, Peize, Een, Ruinen, Zwinderen, Beilen en nog enkele welke niet voorkomen in de eerste lijst. De tweede lijst geeft dus duidelijk een situatie weer van na 1412, toen het Drentse Landrecht schriftelijk werd vastgesteld en ook de door Karel de Grote tot domeingrond verklaarde gebieden weer deel gingen uitmaken van een boermarke. Waarom Norg omstreeks 1450 beduidend minder volle erven had (van 18 naar 9) vraagt om nader onderzoek. Daarvoor is een redelijk betrouwbare basis noodzakelijk. De schuldmuddenlijst, samen met de bewaard gebleven gegevens uit annalen en oorkonden, geven mogelijk een antwoord op de vraag hoe het gebied Norg er omstreeks 800 qua bewoning uit moet hebben gezien en wat de invloed van de Franken is geweest op de ontwikkeling van dit gebied in de jaren tot 1412, toen het Drentse Landrecht schriftelijk is vastgelegd.

Norg (Norch) vanaf 800.

Het gebied Norg komt op de schuldmuddenlijst voor met 18 erven, Peest en Langelo samen met 7, te verdelen als Peest met 4 en Langelo met 3. Een, Veenhuizen, Westervelde en Zuidvelde komen niet voor. Deze buurtschappen zijn dus later ontstaan.

De werkgroep Onderzoek en Archief van de Historische Vereniging Norch heeft in ieder geval één erf kunnen traceren waarop een schuldmudde rustte. Dat is het erf Esweg 29, in de volksmond het Schilderhuis genoemd. Op deze plek zal dus al in de Frankische tijd een boerderij hebben gestaan. Wanneer de overige 17 erven ook in dit deel van Norg hebben gelegen, dan ligt de oude kern van Norg dus ten oosten van de kerk.

Het westelijk deel van Norg zal dan later zijn ontstaan en een gevolg zijn van de bezetting van Drenthe door de Franken na 800. Deze Franken hadden bij de invalsweg van Friesland naar Drenthe, even ten oosten van het Grote Diep, een burcht, in de vorm van een mottekasteel, gebouwd. Hier kon men het verkeer controleren.

Om gezag te kunnen uitoefenen en om de Saksische Norgers te bekeren tot het christendom zullen de Franken direct contact met de Norgers hebben gezocht. In eerste instantie met de voormannen, de boerrichter en keurnoten. Gemakkelijk zal dat niet zijn gegaan, want ook de Saksische Norgers zullen de Frankische bezetters van hun gronden niet vrijwillig als hun meerderen hebben aanvaard. Maar uiteindelijk zal het recht van het zwaard wel de doorslag hebben gegeven en zullen de Norgers de aanwezigheid van de Franken hebben moeten accepteren. De realisatie van de doelstelling van de Franken om ook de Norgers te bekeren tot het christendom en hen te verplichten een kerk te bouwen zal het moment zijn geweest dat de Franken in Norg, zij het met tegenzin, werden geaccepteerd. In een oorkonde uit 1139 wordt melding gemaakt van de aanwezigheid van een kerk in Norg. Tijdens restauratiewerk in en om de kerk zijn sporen van paalkuilen en aardewerkvondsten gedaan die duiden op een eerdere houten kerk welke hier omstreeks het jaar 1000 gebouwd moet zijn.

Ook gezien het verslag van de rijksdag van 939 lijkt het erop dat de Franken pas omstreeks het jaar 1000 in Drenthe enige vaste grond onder de voeten hebben gekregen. Dat heeft al met al dan twee eeuwen geduurd.

Met de bouw van een eerste kerk in Norg zullen ook gebouwen voor de priester en dienaren van de kerk moeten zijn opgericht en onderkomens voor dienstmannen die het dagelijks toezicht hielden en voor veiligheid van de Franken moesten zorgen. Voor de voedselvoorziening zal een boerderij zijn gebouwd. Al deze gebouwen zullen zijn opgericht in het westelijke deel van het huidige Norg, waarschijnlijk door ambachtslieden vanuit het landgoed Eyen.

De plaats waar de kerk staat is van oudsher een natuurlijke hoogte waar vermoedelijk een heilige eik van de Saksen heeft gestaan. Omstreeks het jaar 1000 zal er dan een Saksische kern ten oosten van de kerk zijn geweest en een

Frankische kleine kern ten westen. Uit kadastrale kaarten van 1832 van andere Drentse nederzettingen zoals Gasselte, Gieten-Bonnen, Dalen, Diever, Westerbork en Rolde blijkt dat ook die plaatsen eenzelfde ontwikkeling moeten hebben doorgemaakt.

Uit een oorkonde van het jaar 1040 blijkt dat er een leengoed/landgoed Ejen (Een) bestond. Ridder Uffo en broer hadden dit landgoed in leen van de keizer, samen met de landgoederen Lemferding, Peelo, Uffelte en Wittelte. Uffo en broer (Witto) werden door de keizer afgezet wegens onbehoorlijk gedrag en de keizer schonk deze landgoederen aan de bisschop van Utrecht. Toen de bisschop in 1047 ook het wereldlijk gezag over Drenthe kreeg gaf het bezit van deze landgoederen hem de mogelijkheid om zijn gezag in Drenthe gestalte te geven.

Door de aanwezigheid van het landgoed Ejen was in principe de voedselvoorziening voor de Franken in Norg geen probleem. In eerste instantie zullen in het westelijke deel van Norg maar een paar door Frankische dienstmannen bewoonde gebouwen zijn opgericht. Niet meer dan noodzakelijk voor de diensten in de kerk, de orde en de dagelijkse directe levensbehoeften. Doordat de Saksische Drenten de Franken, in casu de bisschop van Utrecht, liever zagen gaan dan komen, zal er altijd sprake zijn geweest van een gewapende vrede, ook in Norg.

De leenmannen van de landgoederen, ridders uit adellijke geslachten, waren horig aan de landsheer en tot trouw verplicht. De eerste leenmannen van landgoederen in Drenthe hadden nauwe banden met de grafelijke families die de landsheer steunden. Een waarborg voor het behouden van de macht. Maar rond het jaar 1000 hadden vele graven zoveel macht verworven dat graafschappen veranderden in kleine vorstendommen. De keizer raakte de grip op zijn graven kwijt en kwam tot de overtuiging dat hij beter de grafelijke rechten aan een bisschop kon schenken. Dan was hij verlost van het probleem van erfelijke rechten. En dus deed hij in een oorkonde van 1024 de toezegging dat hij Drenthe zou schenken aan de bisschop van Utrecht zodra dit graafschap vrij kwam.

De graafschappen tussen de Lauwers en de Eems, dus boven de stad Groningen, wilde hij schenken aan de bisschop van Bremen.

Tot 1021 waren nakomelingen van Wichman, graaf van Hamaland en een rechterhand van Karel de Grote, in het bezit van de grafelijke rechten in Drenthe. In de graafschappen boven Groningen (Fivelgo, Hunsego etc) waren nakomelingen van de machtige graaf van Werl, ook een steun en toeverlaat van Karel de Grote, in het bezit van de grafelijke rechten. Dit moet hier even vermeld worden om te kunnen begrijpen waarom Rudolf van Coevorden in 1227 de strijd aanging met de bisschop van Utrecht en daarbij kon vertrouwen op de steun van de Drentse boeren. Die slag bij Ane betekende het begin van het einde van de aanwezigheid van ridders van Norch, de steunpilaren van de bisschop van Utrecht in Drenthe. Het bezit van die ridders van Norch was voornamelijk het landgoed Ejen (Een). Dat landgoed was tot 1024 in bezit van Uffo en zijn broer. Aan wie de bisschop het in 1024 in leen heeft gegeven is nergens vermeld. Hoe groot het landgoed toen was is ook niet bekend en ook niet of dienstmannen/meiers van voor 1024 ook na 1024 op één of meer boerderijen zijn gebleven.

Omstreeks 1024 was Wernerus prefect van Groningen. Hij was een kleinzoon van Gerberga, dochter van Meginhardt van Hamaland, die een eeuw eerder graaf van Drenthe was. Wernerus werd opgevolgd door zijn zoon Egbert I. Dat was omstreeks 1040 toen de bisschop van Drenthe het landgoed Ejen in bezit kreeg. Hoe de relatie was tussen bisschop Bernold en Egbert I is niet bekend, maar het is niet ondenkbeeldig dat een familielid/relatie van Egbert I van Groningen toen Ejen in leen heeft gekregen. Ook het landgoed Lemferding bij Eelde zal op dezelfde wijze aan een nieuwe leenman zijn gekomen.

De naam van ridder Hendrik van Norch wordt voor het eerst vermeld in 1206. Hij is dan getuige in een oorkonde van bisschop Dirk van Utrecht, samen met Johan van Vollenhoven, Herman van Steenwijk, Wolter van Coevorden, de broers Rudolf en Menso van Peize, Arnold van Ruinen, Otto van de Pol, Hugo Sturm, Gerard Lewe, Hugo Donker, de broers Egbert en Menso van Groningen, Wicher en Walter Radinck (Vollenhove), schulte Bartold van Eelde, Gelmer van Yde, Werenzone van Bunne, Egbert ten Hove, Otto van Ruinen en Jacob ter A.

Deze Hendrik van Norch blijkt dezelfde persoon te zijn als de twee jaar eerder in een oorkonde vermelde Hendrik van Kuinre. Beide personen dragen hetzelfde wapenschild en hebben hetzelfde zegel.

Hoe is die Hendrik van Kuinre nu in het bezit gekomen van het landgoed Ejen en bezittingen in Norg.

In 1139 stierf bisschop Andries van Cuijck van Utrecht en als zijn opvolger werd de hoofdprovoost Hartbert van Wierum gekozen. Deze was een nazaat van Werl en met de benoeming tot bisschop kreeg hij tevens de zeggenschap in Drenthe en in de stad Groningen. De van Werls waren in 1044, na het overlijden van Rudolf van Fivelgo (Werl), de zeggenschap in de graafschappen boven Groningen, tussen Lauwers en Eems, kwijtgeraakt. De bisschop van Bremen werd landsheer. Herman III van Werl, de formeel in 1047 aangestelde graaf overleed kinderloos in 1053. De familie zal een beroep hebben gedaan op erfrecht, maar daar is niets van gekomen omdat Bruno II von Meissen met geweld het gebied tussen Lauwers en Eems veroverde. Bruno was al graaf van Oostergo en Westergo in Friesland. Na zijn overlijden in 1057 kreeg zijn broer Egbert I de grafelijke rechten formeel in leen, als dank voor bewezen diensten aan de keizer. De van Werl's, vanouds bezitters van de grafelijke rechten in dit gebied, hadden het nakijken.

Met de benoeming, in 1139, van Hartbert van Wierum tot bisschop van Utrecht kreeg de familie van Werl de macht in dit gebied terug, zij het met een iets andere gebiedsvulling. Maar Groningen was inmiddels ook de belangrijkste plaats voor het Groninger achterland geworden, waar veel geld werd verdiend.

Het eerste wat Hartbert deed was de prefect van Groningen, Egbert II van Groeningen (van Brunswijk), te vervangen door zijn (Hartberts) broer Leffert. De kastelein van Coevorden, Roelof of Rudolph, verving hij door zijn (Hartberts) broer Ludolph en zijn broer Lambert kreeg een leengoed tussen Roden en Eelde, waarop deze de burcht Peize bouwde. Zo was hij verzekerd van steun en bijstand in dit gebied. Hartbert, ook Herbert genoemd, bouwde zelf in 1145 de burcht te Bunne met een bierbrouwerij.

De leenmannen van landgoederen, dus ook de leenman van Eyen, waren verplicht om elk jaar naar Utrecht te komen om hun steun aan de bisschop te tonen. Dit verliep via vastgestelde regels. Wie zich niet aan die regels hield kon door de bisschop worden ontheven van zijn leenrechten. Er zijn geen oorkonden bekend waaruit blijkt dat na 1040 een leenman van Eyen werd afgezet, zodat ik aanneem dat de vermelde Hendrik van Norch in 1206 via vererving, of rechtstreeks, of via zijn echtgenote, aan dat leengoed is gekomen. Dit laatste blijkt het geval te zijn. De prefect Leffert van Wierum (van Werl), die na 1139 door zijn broer Hartbert werd aangesteld, kreeg slechts één kind, een dochter. Leffert zocht voor zijn dochter een geschikte huwelijkskandidaat en die was kennelijk in de directe omgeving niet te vinden. Geschikt betekent in zo'n geval: kapitaalkrachtig, te vertrouwen en geen al te nauwe verwantschap om inteelt te voorkomen. Hij vond een kandidaat in Westfalen in de persoon van Godschalk van Sepperothe. Omstreeks 1170 zou volgens het Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek het huwelijk hebben plaatsgevonden. Godschalk en echtgenote kregen 5 kinderen, 3 jongens, Egbertus (Egbert III), Rudolphus (Rudolf) en Mensone (Menso) en 2 meisjes waarvan de namen niet bekend zijn. De ene dochter huwde met Hendrik (de Crane) van Kuinre en de ander met Barthold schulte van Drenthe te Eelde. Van deze huwelijken is geen rechtstreekse bronvermelding bekend, maar deze zijn afgeleid van latere vermeldingen in oorkonden van feiten die tot deze conclusie leiden. De drie zonen van Godschalk erfden de prefectuur van Groningen en de dochters elk een landgoed. De ene kreeg Eyen en de ander Lemferding.

Dat Hendrik van Kuinre belang had bij het landgoed Eyen heeft een reden. Hendrik was een kleinzoon van Coenraad van Urk, wiens graafschap Urk en Emelweerd bijna geheel in de golven was verdwenen. De burcht Kuinre was bezit van de bisschop van Utrecht en lag op de grens met Friesland. Hendrik was zijn leenman. Zijn grootvader had in 1148 het leengoed Meretha (Mirdum in Gaasterland) in leen gekregen van het klooster Corvey. Hendrik was geen gemakkelijk figuur en ging vanuit Kuinre op strooptocht langs de Friese kust om zijn bezit weer te vergroten. Daarbij kwam hij in conflict met Willem van Holland die de grafelijke rechten verkregen had in Midden Friesland, de huidige provincie Friesland, na het bijleggen van een geschil hierover met zijn broer Dirk VII van Holland. Over het bestuur van Friesland liep van oudsher een geschil tussen de bisschop van Utrecht en de graven van Holland. Dirk VII van Holland had in 1196 het tijdelijk bewind over het bisdom Utrecht gekregen van keizer Hendrik VI en had zijn oom Dirk van Holland aangesteld als bisschop. Willem van Holland was de strooptochten van Hendrik van Kuinre meer dan zat en vernietigde het slot te Kuinre. Dat kon Dirk van Holland niet over zijn kant laten gaan, want die burcht was per slotte van de bisschop van Utrecht. Er werd nabij Utrecht een bijeenkomst georganiseerd, zogenaamd om de geschillen uit te praten. Tijdens de maaltijd nam Hendrik van Kuinre met zijn gezelschap Willem van Holland gevangen, waarschijnlijk in opdracht van Dirk VII, de broer van Willem.

Willem ontsnapte later en vluchtte naar Otto I van Gelre. Deze lag ook in conflict met Dirk van Holland, omdat hij pogingen ondernam om het Oversticht (Drenthe en Overijssel) te bemachtigen.

Hieruit blijkt dat Hendrik van Kuinre wel wat in de melk te brokkelen had, vooral als krijgsman. Zijn streven naar meer macht en uitbreiding van zijn bezit, vooral richting Friesland, zal zijn oog hebben laten vallen op de dochter van Sepperothe, bezitter van het landgoed Eyen, bij de poort naar Friesland vanuit het noorden van Drenthe.

Zoon Rudolf (van Hendrik) van Norch wordt vermeld in een oorkonde van 1225 waarin de opbrengsten van het kapittel te Utrecht staan aangegeven. Hierin wordt ook Rudolf van Langelo vermeld. Ook een Rudolf van Peize en Menso van Roden. Alle namen wijzen op een verwantschap met de prefecten van Groningen uit het geslacht van Werl.

Omstreeks 1225 was de strijd om de macht in de stad Groningen tussen de Gelkings (burgers/nazaten die zich benadeeld voelden door vroegere machthebbers) en de prefect Egbert III van Groningen (van Sepperothe) op een hoogtepunt. Egbert III werd uiteraard gesteund door de bisschop van Utrecht. Maar de Gelkings kregen steun van kastelein Rudolf van Coevorden. Waarom?? Rudolf was een afstammeling van Werl en dat waren de Sepperothes ook, via hun moeder. Maar toen Leffert van Groningen stierf even voor 1180 deed zijn broer Lambert van Peize een beroep op erfrecht en eiste de prefectuur van Groningen op. Zijn broer Leffert had geen mannelijke nakomelingen en zijn dochter was reeds overleden, evenals haar man. Maar de 3 zoons van Sepperothe, woonachtig op de borg Selwerd, gebouwd door hun grootvader Leffert, wierpen zich ook op als erfgenamen. De bisschop van Utrecht besliste dat de drie broers samen de prefectuur mochten uitvoeren, ieder voor één derde. Dat was een zware tegenvaller voor Lambert van Peize, maar ook voor kastelein Rudolf van Coevorden, de zoon van broer Ludolph van

Lambert, beiden waren mannelijke nazaten van Werl. Maar door de Gelkings te steunen konden zij misschien toch nog het ideaal van bisschop Herbert van Wierum (van Werl) realiseren. De Drentse eigenerfde boeren grepen dit geschil met beide handen aan en steunden Rudolf van Coevorden. Uiteraard zal Rudolf de Drenten toezeggingen hebben gedaan omtrent herstel van oude rechten, wanneer de bisschop als landsheer zal zijn verdreven.

Hendrik de Crane van Kuinre was omstreeks 1215 overleden en zoon Rudolphus volgde hem op als leenman van Eyen. Ook hij wordt in oorkonden aangeduid als van Norch. Aangenomen moet worden dat deze Rudolf verbleef op de Oldenhof, een borg nabij het Grote Diep, gelegen aan een zijarm van dit diep. De plek is op een kaart van Tiedeman uit 1710 aangegeven. Rudolf had een broer Menso, ook vermeld als Menso ter A en Menso van Roden. Deze Menso zal leengrond in Roden hebben verworven en daar een borg op hebben gebouwd. Niet de huidige havezate Mensinge, maar een borg met gracht even ten oosten ervan, pal aan de toenmalige loop van een diepje dat uitmondde in het Peizerdiep.

Waarom Hendrik en ook Rudolf de toevoeging van Norch hebben gekregen in de bisschoppelijke registers is niet rechtstreeks uit bronnen te halen. Maar een oorkonde uit 1335 geeft duidelijkheid. Daarin erft Arend van Norch van zijn vader Heyne (Hendrik) het schulthuis te Norg. Arend volgt zijn vader ook op als schulte. Deze erfelijke functie zal ook aan Hendrik van Kuinre van Norch zijn opgedragen toen hij leenman van Eyen werd.

Niet helemaal uit te sluiten is de mogelijkheid dat de ridders van Norch ook een verblijf hadden in het westelijk deel van de nederzetting Norch. Dat kan dan de plek zijn waar nu de boerderij achter Pelincks hoes in de bocht van de Brinkstraat staat en waarbij een spiker heeft gestaan. Uit de stukken van het archief Pelinck kan zo'n conclusie worden getrokken. Eveneens de conclusie dat op het omgrachte terrein richting Boerma's pad nooit een burcht heeft gestaan.

De ridders van Norch waren trouwe aanhangers van de bisschop van Utrecht en zij steunden dan ook de prefecten van Groningen en niet Lambert van Peize met Rudolf van Coevorden en de Drenten.

We moeten aannemen dat de omgang in Norch tussen de Saksische boerenbevolking en dienstmannen van de bisschop, in dit geval ridders/dienstmannen van Norch uiterst koel en niet meer dan formeel was. Alleen de echt tot het Christendom bekeerde Norgers zullen de vertegenwoordigers van de Frankische bezetters, inclusief priesters en kerkdienaren hebben aanvaard.

De strijd om het herstel van oude rechten voor de Drentse boeren krijgt een hoogtepunt in 1227 wanneer zij Rudolf van Coevorden steunen in de Slag bij Ane. Een dieptepunt voor de bisschop van Utrecht die wordt gedood samen met meer dan 150 edelen. Onder de gesneuvelden echter geen van Norch.

Een paar jaar later, in 1230, neemt de nieuwe bisschop wraak en verslaat de Drenten. Deze worden verplicht om een klooster te stichten. Dit klooster wordt uiteindelijk in 1259 definitief op grondgebied van de marke Witten gesticht en wordt Assen genoemd.

(Vermoedelijk vernoemd naar de "Borch to Assen" die in 1023 tot het Ambsthof Honsel behoorde en door keizer Hendrik II, de heilige, geschonken werd aan het klooster Abdinkhof in Paderborn. Hieruit is het Haus Assen ontstaan. In 1384 was Rutger von Ketteler leenman. In 1653 ging Christof Bernhard von Galen op de burcht wonen.)

In 1232 lijdt de bisschop opnieuw nederlagen tegen de Drenten, bij de Mitsplete, (Noordlaren) en bij Bakkeveen. Bij deze laatste veldslag zullen zeker Drentse eigenerfde boeren, ook uit Norg, meegevochten hebben en tegenover de ridders van Norch en hun helpers hebben gestaan.

In die woelige jaren trokken meerdere keren legereenheden langs Norg, zowel van de bisschop van Utrecht, die hulp kreeg vanuit Friesland, als van de Gelkings met de van Coevordens en de van Peizes als legeraanvoerders. Bij een normale veldtocht was ook in die tijd de voedselvoorziening meestal goed verzorgd maar het was regel dat de overwinnende partij de verslagenen mocht beroven. Dat werd tevoren meestal vastgelegd wanneer men hulptroepen inhuurde uit andere gebieden. Men noemde dat oorlogsbuit. In de "Quedam narracio" lezen we dat legers van de bisschop van Utrecht als vergelding voor de verloren slag bij Ane meerdere Drentse dorpen in brand hebben gestoken. Het is aan te nemen dat ook Norch dit is overkomen, waarschijnlijk zelfs meerdere keren. Dat verklaart dan de teruggang in het aantal erven tussen 800 en 1400. Hetzelfde geldt dan voor erven op het landgoed Eyen (Een). Maar na elke vernieling door oorlogsgeweld werd er weer opgebouwd, want men had toch onderdak en voedsel nodig.

De leenman/ridder van Norch heeft zijn bezit steeds verder uitgebreid vanuit de basis, het leengoed/landgoed Eyen, en nieuwbouw gepleegd in noordelijke en zuidelijke richting, Nazaten hebben ook leengrond in bezit gekregen of genaast, waaruit Steenberg en het oude Veenhuizen zijn ontstaan en vermoedelijk ook Westervelde en Zuidvelde. Het hele gebied ten westen van de kerk van Norg tot aan de Friese grens zal, wat de bewoning betreft, vermoedelijk personen hebben gehuisvest die voornamelijk Westfaals bloed in de aderen hadden.

In de jaren na 1230 wordt de verstandhouding tussen de families van de ridders die de bisschop steunen en de families die de kastelein van Coevorden met de burgers van Groningen steunen, steeds slechter. Beide groepen doen steeds vaker een beroep op de bisschop om de vetes te beslechten en de schulddigen te veroordelen.

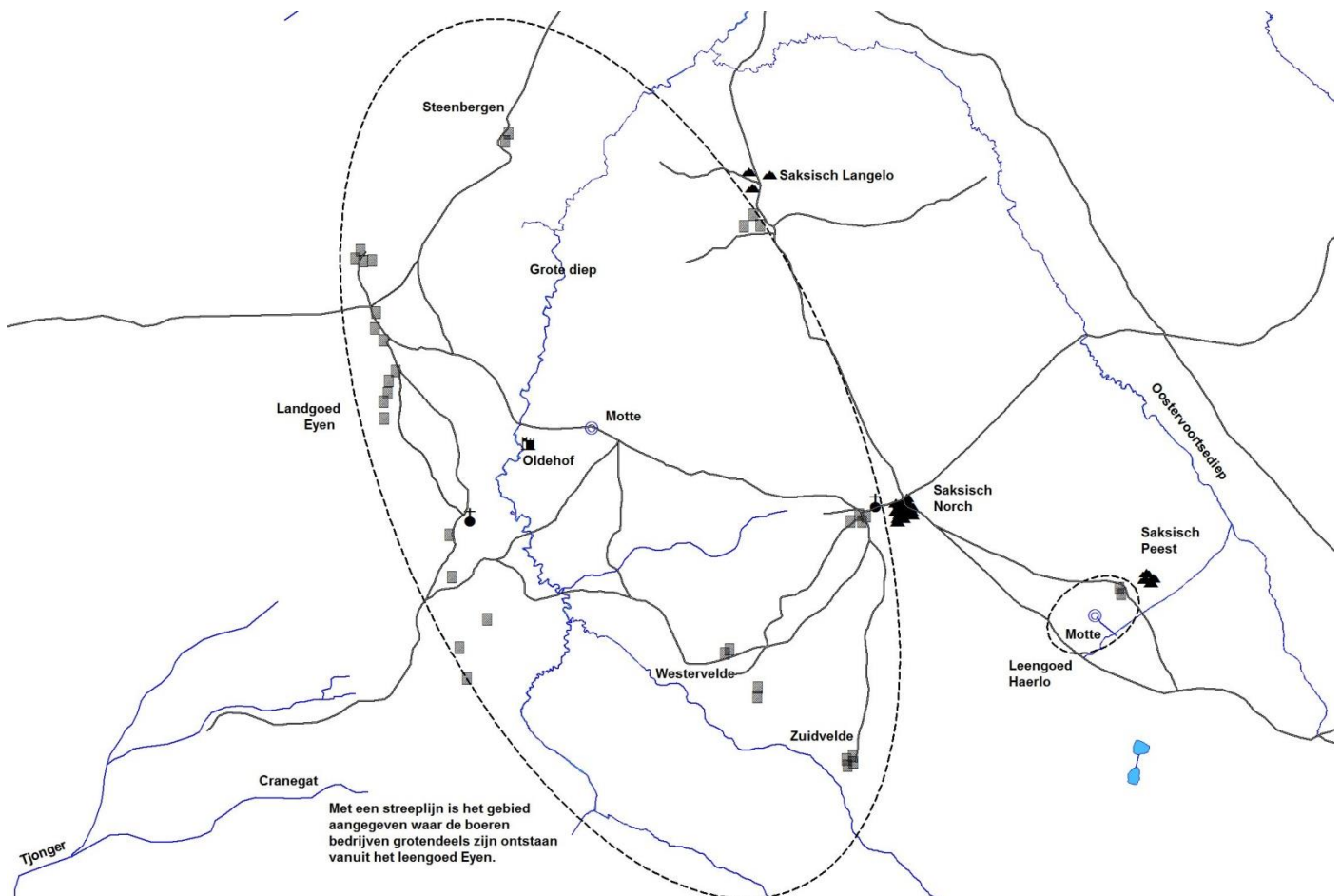
Een oorkonde, opgemaakt omstreeks 1320, opgenomen onder de volgnummers 285a en b in het oorkondenboek Groningen-Drenthe geeft veel duidelijkheid over enkele Drentse ridderfamilies, wie tot welke partij behoorde en over het bezit van vooral de Norchers. Ook de toenmalige samenstelling van de familie van Norch kan enigszins worden gereconstrueerd.

De macht van de Drentse eigenerfde boeren in de Landdag wordt steeds sterker en dat leidt er toe dat tussen 1320 en 1330 een aantal ridders uit Drenthe wordt verbannen. Zij worden de "Lieden van Norch" genoemd, de steunpilaren in Drenthe van de bisschop van Utrecht.

Gedurende een tiental jaren verblijven deze in Kampen, waarna zij weer worden toegelaten tot Drenthe.

De van Norchs hebben zich in Kampen bezig gehouden met de handel in graan vanuit Drenthe naar elders. Iets wat zij kennelijk voor de verbanning ook al deden. Dat verklaart ook het bezit van een hof te Halen met overnachtingsplaats en het uitgesproken ordel op Zwoerenmaandag 1463 in Rolde dat de van Norchs zoals vanouds de Borker brug met dijk dienden te onderhouden, samen met die van Vries en Rolde. Het was de route waarlangs vanouds de verplichte afdrachten graan liepen van de leengoederen naar het centrale Hof te Aken.

Met al deze achtergrondgegevens is nu een kaart te maken van Norg en omgeving waar bewoning was omstreeks het jaar 800 en welke wijzigingen zijn opgetreden tussen 800 en 1400.

Op de kaart zijn de Frankische hoeves met lichtgrijze rechthoekjes weergegeven en de Saksische met zwarte driehoekjes. De begrenzing van de Frankische invloedssfeer is met streeplijnen aangegeven. Een groot gebied vanuit het leengoed Eyen en een klein gebied bij Peest dat een afzonderlijk leengoed Haerlo was. Het oude Saksische Peest en het oude Saksische Langelo zijn vermoedelijk volledig in handen gekomen van nazaten van de Frankische leenmannen.

De Frankische invloed op eigendom en bewoning in Norg en omgeving.

Samenvatting met aanvullingen en conclusies.

Omstreeks 900 waren er binnen de oude gemeente Norg drie Saksische nederzettingen; Norg met 18 erven, gelegen tussen het Oosteind en de Zuides, met als centrum de kruising Esweg met de Pompstraat; Peest met 4 erven rondom de kruising Hoofdweg – Brinkstraat; Langelo met 3 erven gelegen rondom de kruising Schoolbrink-Hoofdweg.

De Franken hadden even ten oosten van de huidige voormalige boerderij Oldenhof een zogenaamd mottekasteel aangelegd op de toenmalige weg van Friesland naar Groningen, die via Norg en Yde liep. Voor de voedselvoorziening was er in het huidige Een Zuideinde een landgoed aangelegd ter plaatse van de huidige boerderijen die in het veld staan aan de westkant van de Hoofdstraat tussen de Vennootsweg en de Lindenlaan. Van dat landgoed wordt melding gemaakt in een oorkonde van 1040, zodat de aanleg voor die datum, omstreeks het jaar 1000 of eerder, zal zijn gebeurd. Omstreeks die tijd is ook een eerste houten kerk in Norg gebouwd. Voor de priester en dienstmannen zullen onderkomens zijn gebouwd ten westen van de kerk, om en nabij de huidige Brinkstraat.

In meerdere oorkonden worden bezittingen vermeld van Frankische dienstmannen waarvan de ligging is vermeld en/of is te reconstrueren.

In 1206 wordt Hendrik van Norch vermeld. Uit diverse latere oorkonden blijken nakomelingen het schulthuis in Norg te bezitten en ook de functie van schulte te hebben uitgeoefend. Ook hebben familieleden de functie van pastoor uitgeoefend. Hier ligt de kern van het Frankisch deel van het dorp Norg.

Omstreeks 1225 blijkt uit een inkomstenlijst van het kapittel van de Dom te Utrecht o.a. dat Johannes van Haerlo 10 uncias moet betalen voor zijn leenbezit in Peest. Ook wordt een ridder Rudolf van Langelo vermeld, te betalen 8 uncias. Rudolph van Norch moet 7 libras en 7 solidos betalen. Het leengoed van Rudolf van Norch was dus heel groot vergeleken met die van Langelo en Peest.

In 1227 vindt de slag bij Ane plaats. De Drentse ridders Coenraat van de Ghore van Steenwijk, Egbert, prefect van Groningen, Frederik van Anlo, Engelbert van Groningen, Hendrik van Vledderinghe (bij Meppel), Rutger van der Ese, Albert van der Ese, Hendrik van der Ese, Rudolf van Roden en Rudolf van Uffelste sneuvelen. In de lijst komt geen ridder van Norch voor.

In 1250 wordt een A van Langelo vermeld als getuige in een oorkonde betreffende de kerk van Ruinen.

In 1254 Rudolf van Norch, Rudolf van Langelo, Adolf en Folkert van Peize en Herman van Noordlaren en zonen.

In 1276 o.a. Sieger van Donderen. De leengoederen in Drenthe zijn in aantal gestegen.

In 1288 worden de broers Otto en Gerard van Norch in een oorkonde vermeld. Er komt meer duidelijkheid omtrent de samenstelling van de familie van de ridder van Norch.

In 1302 Hendrik van Norch met Wicher van Norch, die pastoor is in Steenwijk. Ook Saspold en Rudolf van Loon, Bertold en Lambert van Elderslo, Gerard van Leggelo, Heiko van Zuidlaren, Folkert van Peize, Jacob van Gasselte en Rudolf van Erm. Tevens de namen Wolting, Hoving, Oldebennink en Kluivingh, zonder toevoeging van een plaatsnaam, maar wel dienstmannen/leenmannen van de bisschop. We zien vele nieuwe namen in Drenthe verschijnen als leenmannen. Zeer zeker nazaten van leenmannen die een eigen bezit hebben verkregen.

In 1323 woonde ridder Hendrik van Norch op de borg Oldehof nabij het Grote Diep. Zijn zoon Johan woonde waarschijnlijk in Een. Zoon Rudolf (Roelof) woonde op Haddinghegoed in Een. Familielid Roelof (Rudolf) van Langelo woonde in Langelo. Familielid Otto van Norch woonde vermoedelijk in Norg. Nicht Hille van Norch Gerardsdochter bezat een hofstede in Een. Hille zelf was ingetreden in het klooster te Assen. Broer Wycher van Otto van Norch was priester in Steenwijk. Ketelhoed van Norch had een boerderij in Een. Een ketelhoed is een helm in de vorm van een ketel, een ridderhelm en de naam zal een bijnaam zijn geweest. Hij was ondergeschikt aan Hendrik van Norch, want hij riep de hulp van Hendrik in toen hij werd aangevallen door aanhangers van de schout Hoptas uit Groningen onder aanvoering van Steven van Borculo, zoon van de kastelein van Coevorden. Een verwant van Ketelhoed was Allard van Steenbergen. De van Steenbergens komen niet als zelfstandige leenmannen voor in oorkonden. De enige vermelding geeft aan dat het familie is van Ketelhoed van Norch. Het ontstaan van Steenbergen moet dan gezien worden als een uitbreiding van het bezit van de ridders van Norch vanuit Eyen.

Dat leenbezit van de oude Hendrik van Norch was in de woelige jaren tussen 1320 en 1330 in bezit van de broers Hendrik (Heyne) en Otto. Door het verblijf in Kampen was flink ingeteerd op het vermogen. In 1331 overlijdt Heyne en uit een register van inkomsten van het Domkapittel te Utrecht van omstreeks 1335 weten wij wie erfgenamen waren en waar de toenmalige bezittingen lagen. Deze lagen niet alleen in Norg en omgeving, maar over geheel Drenthe verspreid.

Uit deze, maar ook uit andere oorkonden blijkt dat er in die tijd veel gehandeld werd in rechten op goederen. De oudste zoon Arend (Arnold) erft het gerecht in Norch en sommige goederen in Een. Arend was omstreeks 1325 gehuwd en van hem is slechts één kind, een dochter, bekend. Deze huwde omstreeks 1350 met Rudolf (Roelof) van Steenwijk. In een oorkonde van 1382 zien we dat deze bijna al het vroegere bezit van Norch op naam heeft. De 2 Oldehoven te Norg, het Schultenhuis met alle toebehoren te Norg, het Eyen in het kerspel Norg, het huis

Ziberthinge, het huis Hageninghe, het huis Willemynghe, het huis Weretinghe met alle toebehoren, de bergh van Norg met de watermolen en alles wat ertoe behoort, de boterpacht van Veenhuizen, het goed dat gelegen is aan de noordkant van de nieuwe Ae met alle toebehoren, het goed dat Evert van Wilre in gebruik had van Heer Heyne van Norch, de broekgronden tussen Een en de Westerlanden dat de Enermark wordt genoemd met alle toebehoren. Verder bezit hij Bensingegoed te Dalen met een kwart van de tienden aldaar, de 2 hoven in Anlo en het huis Hesseling op Steenwijkerwold. Een zeer groot bezit.

Zoon Johan van Otto, de broer van Heyne, huwde Elisabeth van Steenwijck omstreeks 1335. Deze kregen een zoon Arend, welke in 1359 trouwde met Lamme van Gasselte, dochter van Wernbold van Gasselte en Wibbe van de Ghore van Steenwijck. Deze Lamme schijnt het enigste kind te zijn geweest, zodat Arend, die zich ook Arend Huys noemde, zich in Gasselte vestigde. In 1380 verzoekt hij de bisschop om belening van het goed dat hem is aangeerd van Johan III van Ruinen, waaronder het gerecht van Ruinen, Buddingwolde en Haaxwolde. Johan krijgt het gerecht en een deel van de goederen wordt daarmee Heer van Ruinen. Hij was erfgenaam samen met Roelof Polman, die het andere deel van de goederen krijgt. Arend Huys en Roelof Polman waren zwagers. Zij waren de enige nog in leven zijnde erfgenamen van het omvangrijke bezit Norch-Ruinen, waaronder toen ook de oorspronkelijke landgoederen Anlo en Dalen vielen.

In Norg is dan geen Heer van Norch meer woonachtig. De Oldehof schijnt vernield te zijn en is niet weer opgebouwd. Wie wel zijn gebleven zijn de meiers/pachters van de boerderijen in Een en Veenhuizen. Nazaten van dienstmannen/meiers van de leenman, waarvan vele aan de leenman verwant waren.

Alle voorvaderen komen oorspronkelijk uit Westfalen, het moedergebied van alle graven, prefecten en dienstmannen in Drenthe.

In 1450 blijkt uit de belastingregisters dat er in Een 6 volle erven waren, in Veenhuizen 2, in Norg 9, in Peest 5, in Langelo 6, in Westervelde 5 en in Zuidvelde 3.

De 9 van Norch zullen niet alleen erven zijn geweest van nazaten van Saksische Norgers. In Peest en Langelo niet meer dan de helft. De erven in Een, Westervelde en Zuidvelde zijn allemaal bezit van nazaten van de Frankische leenmannen en familieleden/meiers. Uit gegevens van latere belastingregisters, zoals het register van bezaaide landen en het haardstedenregister lijkt het erop dat in Peest en Langelo nog uitsluitend boeren actief waren die afstammen van de Franken. De namen van de vermelde personen en het huwelijksgedrag wijzen in die richting. De bedrijven, in bezit van nazaten/meiers van leenmannen, waren blijkbaar kapitaalcrachtiger dan de Saksische boeren. Dat geeft een grotere kans om te overleven in slechte jaren en om bedrijven over te nemen die het niet konden bolwerken.

Een mooi voorbeeld is de aanblik van Gasselte op de kadastrale kaart van 1832. Gasselte bestaat duidelijk uit twee delen. Een Saksisch deel en een Frankisch deel, met de kerk er tussenin. De afmetingen van de boerderijen in het Frankische deel zijn groter en ook het bezit per boerderij. Hetzelfde zien we in Norg. Saksisch Norg is veel kleiner van omvang dan de bedrijven in Langelo, Een, Westervelde en Zuidvelde.

Uit de registers van bezaaide landen en uit de haardstedenregisters, aangevuld met gegevens uit de doop- trouw- en begraafregisters van voor 1800 is nog wel iets te zeggen van de bewoners van panden die als oorspronkelijk Frankisch kunnen worden aangemerkt.

In Een komen omstreeks 1450 in de lijst van belaste erven de namen voor van Jan Bagiens, Roelof Lammens en Roelof Coseman met volle erven en Roelof Mages, Roelf Wickynck, Hendrik Porting en Herman Sparing met halve erven. Uit deze namen is moeilijk iets te destilleren dat verwijst naar een mogelijke vroegere leenman/dienstman, behalve de voornamen Roelof (Rudolf), Hendrik en Herman. Deze komen veelvuldig voor bij de ridders van Norch. De kern van het landgoed Eyen werd gevormd door de boerderijen Hoofdstraat 11, Hoofdstraat 19, Hoofdstraat 23 en Hoofdstraat 27 te Een. Alleen de boerderijen Hoofdstraat 11, 23 en 27 zullen nog ongeveer op de plaats staan van het oorspronkelijke erf. Hoofdstraat 19 is duidelijk verplaatst richting Hoofdstraat, maar stond oorspronkelijk ook midden op het toenmalige perceel.

Hoofdstraat 11 was in 1630 eigendom van Geert Peling uit Zuidvelde. In 1686 verkoopt Lambert Ottens van Peest dit erf aan Warmolt Lunsingh van Westervelde.

Hoofdstraat 19 was in 1630 eigendom van Arend Barelds uit Oosterwolde. Hij is in 1636 momber over de kinderen Lunsingh van Westervelde. In 1760 koopt Roelf Assies van Langelo dit erf van de heer Gasignet, gehuwd met een kleindochter van Marcus Barelds.

Hoofdstraat 23 is in 1630 eigendom van Engelbert van Ensse gehuwd met Anna de Vos van Steenwijk. Meier is Egbert Lammers. In 1646 is van Ewsum eigenaar. In 1738 koopt Roelof Pieters, die getrouwd is met een zuster van Claas Egberts Hofsteenge dit erf. Zoon Pieter Roelfs trouwt met Annechien Freriks uit Annen. Daar komen ook de Hofsteenges vandaan. De zonen van Frerich Pieters noemen zich later Zuidveld.

Hoofdstraat 27 is in 1630 eigendom van Arend Barelds uit Oosterwolde. In 1742 bewoond door Roelf Geuchies die het pand in 1750 koopt van Albert Hubbeling die getrouwd was met een dochter van Antie Barelds.

Dochter Froukje Roelofs trouwt twee keer in Anlo. Dochter Jantje Roelofs trouwt met Jannes Hofsteenge. Zoon Hendrik Geuchies trouwt met Annechien Willems Schoeling van Anlo. Hun zoon noemt zich Schuiling en renteniert in 1838 in het pand. Zijn oomzegger Roelof Meelker is dan boer op dit bedrijf. Tussen 1846 en 1919 zitten twee generaties Assies op dit bedrijf. Komend van Hoofdstraat 19. Daarna is Gerrit Wiering hier boer.

Het lijkt erop dat alle bedrijven van de kern van het voormalige landgoed Eyen altijd in bezit zijn gebleven van nazaten van leenmannen/dienstmannen van de bisschop van Utrecht. Ook het huwelijkspatroon wijst in die richting. Het huis Ziberthinge, Hoofdstraat 39 te Een. In 1630 bezit van Harm Lunsche. In 1784 is Steven Hendriks van Hoofdstraat 37 de hoofdbewoner. Hij koopt in 1787 de helft van dit pand van Petrus Gasignet. In 1807 is de ene helft eigendom van Tonckens en de andere helft van Steven Hendriks. Zijn kleinzoon Steven Datema is in 1832 eigenaar van het geheel. Deze Steven noemt zich Suivering zoals de naam van die boerderij toen werd uitgesproken. Het erf Weretinghe, Hoofdstraat 68 te Een is in 1630 eigendom van Herman Weerdinge. In 1642 van Harmen Harmens, in 1705 van Geert Weering. In 1750 wordt Harmen Harmens vermeld, in 1807 Abel Berends of Albert Berend Huls.

Het huis Willemyngh, Hoofdstraat tussen 74 en 76, nu afgebroken. In 1630 Meynertsplaats genoemd, eigendom van Harm Lunsingh, later gemeenschappelijk met Marcus Barelds van Oosterwolde. In 1750 eigendom van Focko Lunsingh met als meier Harm Huisingh. In het pand was een tapperij.

Het erf Hageninghe of Haddinghe of Haynghe, Hoofdstraat 53 te Een. Rond 1600 eigendom van Arend Barelds met van 1612-1643 Hylck Tonnis als meier. In 1739 koopt Claas Jans, die er schuin achter woonde, het erf van Hubbeling. In 1750 wordt Jacob Jans vermeld, broer van Claas Jans en zwager van Claas Egberts Hofsteenge die aan de overkant woonde.

Ook van deze 4 erven kan worden gezegd dat deze altijd in bezit zijn gebleven van nazaten van een leenman/dienstman van Norch. Het lijkt er dan op dat de meeste bewoners van Een van voor 1940 Westfaals bloed in de aderen hebben.

Van het leengoed Haerlo te Peest zijn alleen de vermeldingen ca 1225 en ca 1300 bekend. Een Johannes van Haerlo wordt nog vermeld in een akte van 13 juli 1408 van de Stad Groningen, waarin hij de stadsschrijver is.

De schattingslijst van ca 1450 vermeld de namen van Alert Ysing, Jan Ebing, Geert Ludikens, Roelof Prist, Roelof Gretes en Roelof Hinnigis. Hierin is moeilijk iets aan te geven dat enige houvast geeft omtrent een binding met leenmannen van de bisschop van Utrecht. Mogelijk de voornamen Geert (Gerard) en Roelof (Rudolf). Hinnigis zou Hindriks of Hendriks kunnen zijn.

Het register van bezaaide landen uit 1612 vermeld namen als Goessen Tonnis, Jan Riesing, Herman Suenck (Suinge?) Gert Wytsinck, Jan Geers, Hendrik Ottens en de olde scheper. Hier geeft de naam Ottens een mogelijke aanwijzing in de richting van Otto van Norch.

Opvallend is wel dat in akten van latere jaren, vanaf 1631, de naam Lutjens (Ludikens) en Hindriks (Hinnigis) nog voorkomt. De weduwe Lutjens verkoopt een deel van het erf aan Jan Gers, alias Aerens en zijn broer Jan Aerens, de voorouders van de welvarende latere familie Arends. Uit de akten blijkt dat er banden zijn tussen Peest, Langelo en Westervelde. Uit huwelijksakten ook met Yde. Allen plaatsen die grotendeels zijn ontstaan door Frankische invloed. Op een kaart van 1636, waarbij de Smildeger Venen zijn afgebeeld met de ligging van omliggende plaatsen, komt ook Peest voor. Alle plaatsen zijn afgebeeld met een schets van het belangrijkste gebouw, meestal de kerk. Uit de afbeelding van de kerken van Dwingelo, Beilen en Norg, duidelijk afgebeeld conform de huidige contouren, mag ook worden aangenomen dat in 1636 de afgebeelde burcht van Peest nog aanwezig was. Misschien niet meer in gebruik, mogelijk een ruïne, maar de landmeter wist van het bestaan ervan en heeft de burcht als symbool gebruikt om de ligging van Peest aan te geven.

Westervelde bestond ca 1450 uit 4 volle erven en twee halve erven, totaal dus 6 gebouwen.

Als volle erven worden vermeld Batting, zonder verdere leesbare aanduiding, Tye Alting, Roelof Ebbens en Wolter Diesing. Met halve erven Herman Tettens en Frederik Hagenink.

In de lijst van bezaaide landen van 1612 komen 17 namen voor. Hiervan hebben 12 een bedrijf van enige omvang met als grootste Lunsinck met 29 mud, dan Tymen Boelinge, Peter Jans, Jan Floris, Roelof Sikkinge, Jan Leppers, Tonnis Wybbels, Roelof Peters, Jan Jacobs, Herman Lambers, Merten Willems en als laagste Albert Jans met 11 mud. De overige 5 worden aangeslagen voor samen 11 mud. De bedrijven van Lunsinck, Floris en Jacobs zijn te traceren aan de Hoofdweg. De Lunsings zijn in ieder geval nazaten van een leenman van de bisschop en ook de veldnaam Tempelstukken verwijst naar een binding met ridders/leenmannen van de bisschop, zodat voor Westervelde mag worden aangenomen dat het is ontstaan uit leengoed van de bisschop van Utrecht.

In Zuidvelde waren ca 1450 slechts drie belaste erven. Wicher Pipping, Coene Peling en Hillebrandt Hugige.

In 1612 worden in het register van bezaaide landen 9 namen vermeld, met als grootste Jan Peling met 33 mud, Otte Willems met 32 mud, Jacob Luijens met 19, Jacob Geers met 19, Merten Mets met 13, Hendrik Lubberts, Claes Lents en Albert Tijman ieder 9 mud. Jan de scheper met 1 mud.

In 1325 wordt in een oorkonde van de bisschop van Drenthe, die een geschil heeft met diverse Drenten over de precarien, Stephanus van Zuidvelde vermeld. Daarna komt de toevoeging van Zuidvelde niet meer voor in stukken. Vermoedelijk is deze Stephanus dezelfde als Stephanus van Ruinen, die was getrouwd met een dochter van Egbert van Peize, later van Almelo. Deze Stephanus was een zwager van Otto van Norch, van Hendrik schulte van Eelde en van Johannes Clencke. Stephanus zal leenrechten in Zuidvelde hebben verkregen, zodat het ontstaan van Zuidvelde als Frankisch leengoed kan worden verklaard. Eén van de drie eerst vermelde bezitters van een erf in Zuidvelde is Coenraet Peling (Pelinck). De naam Coenraad wijst duidelijk op een verwantschap met Stephanus van Ruinen en de heren van Kuinre.

Dit beeld van het ontstaan van dorpen of delen van dorpen uit leengoederen van de keizer van het Roomse Rijk en later uit leengoederen van de bisschop van Utrecht is in meer delen van Drenthe te reconstrueren. Diever, tussen Oldendiever en het leengoed Calthorne. Dalen, tussen het oude Dalen in het noord-oosten en Bensingegoed (de Bente) in het zuiden. Gasselte, waar in 1832 nog duidelijk twee delen zijn te onderscheiden. Gieten, waar de kerk centraal staat tussen twee oude Saksische kernen van Gieten en de Saksische kern van Bonnen. Rolde, tussen Ballo en het oude Saksische Rolde. Allemaal voorbeelden van de Frankische invloed op de ontwikkeling van dorpen in Drenthe. Eenzelfde invloed zien we ook in de bezetting van de leden van de Etstoel en de besturen van de boermarken. Van de oorspronkelijke Eigenerfden, Saksische boeren uit de periode van voor 1400, is daarna niet veel meer te herkennen in de in de literatuur vermelde namen van vertegenwoordigers in bestuursorganen. Het lijkt erop dat alle functies na 1400 na verloop van jaren werden uitgeoefend door leden met voornamelijk Frankisch bloed in de aderen.

Norg,

Anne Post

Versie 4 augustus 2017.

Aangepast 23-10-2017.